

DEZVOLTAREA CULTURII ÎNTRE 1848—1878

(Clasa a IX-a)

Ținând seama de bogăția de date, fapte și fenomene culturale, pe care le conține perioada respectivă, programa școlară prevede predarea acestui capitol important din istoria patriei pe două ore.

Scopul urmărit de profesor în predarea acestui capitol, în care se îmbină *expunerea* cu *dezbaterea*, este să demonstreze următoarele idei :

— cultura ca fenomen de suprastructură reflectă baza economico-socială, care o determină, dar, la rândul ei, și cultura influențează și accelerează progresul bazei ;

— cultura românească, din această perioadă, are un *caracter unitar*, pe tot cuprinsul pământului locuit de români ;

— cultura capătă un *caracter militant și angajat*, servind cauza *unirii, independenței și eliberării* întregului popor român de sub jugul străin ;

Cultura românească modernă, din perioada 1848—1878, este puternic ancorată în contextul european și marile probleme ale epocii își găsesc reflectarea în fenomenele culturale românești ; de asemenea, acum sînt și primele manifestări științifice românești recunoscute pe plan european.

Laturile instructiv-educative și formative ale scopului propus pot fi urmărite și demonstrate, de către profesor, cu participarea elevilor în *expunerea și dezbaterea* problematicii celor două lecții, mai ales că elevii au studiat, în lecțiile anterioare : dezvoltarea *economică* (agricultura, industria, căile de comunicații, instituții de credit), *viața socială* și începuturile mișcării muncitorești și socialiste, *viața politică* și situația românilor din teritoriile naționale aflate sub stăpînirea străină, capitolul privind cultura încheind seria lecțiilor referitoare la evoluția societății românești, de la unire la independență.

I. Problematika primei lecții.

1. Curentele ideologice ale vremii

A. între 1848—1864

a) revoluționar-democrat

{ N. Bălcescu
I. Ionescu de la Brad
Simion Bărnuțiu
Eftimie Murgu
Cezar Bolliac
Alec Russo

b) liberal-democrat

{ M. Kogălniceanu

{ George Barițiu

- c) liberal-radical $\left\{ \begin{array}{l} \text{C. A. Rosetti} \\ \text{Ion C. Brătianu} \end{array} \right.$
- d) liberal-moderat — I. H. Rădulescu.
- B. între 1864—1878
- a) ideologia conservatoare a moșierimii
- b) ideologia liberală a burgheziei
- c) ideologia revoluționară a forțelor progresiste și democratice

2. *Învățămîntul*

- legea instrucției publice din 1864 ;
- Societatea pentru învățătura poporului 1866 ¹ ;
- învățămînt unitar
  - primar
  - secundar
  - universitar
- învățămîntul confesional în Transilvania, Bucovina și Dobrogea ;
- învățămînt practic (1867 Școala centrală de agricultură) ;
- ajutorul în bani și manuale dat de Statul român învățămîntului din teritoriile naționale de sub dominație străină ² ;

3. *Presa*

- a) presa emigrației ³
- „România viitoare“ (1850)
  - „Junimea română“ (1851)
  - „Republica română“ (1851)
- b) presa Unirii ⁴
- „România literară“ (1855)
  - „Steaua Dunării“ (1855—1860)
  - „Zimbrul și vulturul“ (1859) ⁵
  - „Revista română“ (1861—1863)
  - „Convorbiri literare“ (1867) ⁶
- c) presa, de la Unire
la independență
- „Analele tipografice“ (1869—1871) ⁷
  - „Lucrătorul român“ (1872)
  - „Tipograful român“ (1865) ⁸
  - „Socialistul“ (1877)
  - „Telegraful român“ (1853) ⁹
  - „Albina“ (1866) ¹⁰
- d) presa din Transilvania
- „Federațiunea“ (1868) ¹¹
  - „Transilvania“ (1868)
  - „Familia“ (1865)
- e) presa mișcării
revoluționare bulgare ¹²
- „Viitorul“ (1864)
  - „Apărătorul“

II. Problematika lecției a doua

1. Progresele științifice

a) Societăți specializate :

- 1861 — Astra ¹³ (Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român)
- 1864 — Iași „Junimea“
- București — „Societatea de științe naturale“
- „Ateneul român“
- 1866 — „Societatea literară“ — Academia română (1879) ¹⁴
- 1875 — „Societatea română de geografie“ ¹⁵

b) cercetarea științifică :

- matematica, fizica, chimia ¹⁶ — Societăți ale naționalităților conlocuitoare (E. Bacaloglu) ¹⁷ (M. Botez) (M. Lajos și Alt. Antal)
- botanica ¹⁸ (D. Brîndză), geologia (Grigore Cobălcescu și Gr. Ștefănescu), mineralogia (O. Țuțoreanu) ;
- științele agricole (Ion Ionescu de la Brad, P. S. Aurelian) ;
- științele medicale (Carol Davila, N. Crețulescu) ;
- științele sociale :
- științe economice
  - concepția liber schimbismului (moșierimea și burghezia comerc.)
  - protecționismul (burghezia industrială)
- filozofia
  - materialismul (V. Conta)
  - idealismul (T. Maiorescu)
- istoria (Al. Papiu Ilarian, Bogdan P. Hasdeu, A. Treboniu Laurin ; se publică integral la Iași (1853) cronică lui Șincai.
- arheologia (Al. Odobescu).

2. Literatura ¹⁹

- filologia
  - curentul latinist (T. Cipariu)
  - curentul popular (A. Russo, V. Alexandri)
- literatura : Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, V. Alexandri ²⁰, N. Filimon, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, A. Mureșanu, Iosif Vulcan, M. Eminescu, P. Ispirescu, scriitori maghiari și sași

3. *Arta*

- pictori pașoptiști : Negulici, Iscovescu C. D. Rosenthal.
- a) pictura — pictorii Unirii : T. Aman. Gh. Tatarescu.
— pictorii independenței : N. Grigorescu, Sava Henția, Carol Pop de Szathmary.
- b) sculptura — K. Stork, Alex. Orăscu ;
- c) mișcarea teatrală : Matei Millo²¹, M. Pascaly ;
- d) muzica : A. Pann, A. Flechtenmacher, George Ștefănescu ;
— corurile de țărani transilvăneni (Chizătau, Săliște etc.)
- e) Serbarea de la Putna (1871)²².

*Concluzii*²³

Comentariu istoric și metodic

1. Se impune a se include și problema înființării acestei societăți, deoarece ea a avut un larg ecou în rîndurile maselor populare, dornice de cultură, reușindu-se să se deschidă sedii în toate județele, organizîndu-se școli de adulți, cursuri pentru muncitori și mici meseriași și două școli normale. Cea din București a purtat numele Societății pînă la reforma învățămîntului din 1948.

2. Școlile din teritoriile naționale aflate sub dominație străină erau aprovizionate cu manuale aduse din România, strict controlate de cenzură ; ele erau ajutate și cu bani așa cum a primit 15.000 lei în 1871, liceul ortodox din Brașov ; în școlile din Transilvania se preda istoria întregului popor român precum și istoria literaturii române. Dealtfel, pe lângă fiecare liceu din Transilvania (Beiuș, Brad, Brașov, Blaj, Năsăud) funcționa cîte o „societate de lectură“ pentru întărirea legăturilor culturale cu românii din Principate.

3. Problema presei emigrației se va solicita să fie rezolvată de elevi, deoarece au învățat-o la lecția „Unirea principatelor“ ; se vor reaminti mai ales obiectivele sociale și naționale ale revoluției viitoare cuprinse în articolul program din „Junimea română“. Se realizează astfel corelarea intradisciplinară pe linie verticală-diacronică.

4. Și presa Unirii este în parte cunoscută de elevi astfel că se poate organiza o conversație euristică pentru readucerea, în cunoștințele lor, a acestor periodice.

5. S-a adăugat și mențiunea despre această gazetă, deoarece, în 1858 și-a schimbat ostentativ titlul : din „Zimbru“ a devenit „Zimbru și vulturul“, devenind o gazetă cu tendințe pronunțat unioniste. Se poate face o discuție cu elevii (ce reprezentau, în vechile peceti, zimbrul și vulturul?), ceea ce înseamnă că se realizează o corelare intradisciplinară cu disciplina auxiliară istoriei : heraldica.

6. Apariția revistei „Convorbiri literare” ca organ al Junimii și colaborarea celor mai mari scriitori români (Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Slavici etc.) sînt cunoscute de elevi de la cursul de literatură. De asemenea, sînt cunoscute aspectele pozitive dar și limitele concepției literare ale mentorului Junimii, Titu Maiorescu, astfel că prin discuții conduse de profesor se realizează *corelarea interdisciplinară* cu literatura.

7. Apariția presei muncitorești o cunosc elevii de la tema anterioară privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste, astfel că și la acest subcapitol se realizează, prin *dezbatere*, corelarea intradisciplinară.

8. „Tipograful român” este apreciat ca cel mai vechi ziar muncitoresc român. Ziar cu vederi progresiste, „Tipograful român” urmărea, ca și unele gazete din Transilvania, activitatea Internaționalei I, polemizînd chiar cu ziarele conservatoare care criticau activitatea acesteia. În numărul din 21 martie 1874 „Telegraful” scria: „Societatea numită «Internaționala» a devenit o putere, care a început să zguduie statele cele mai mari prin ideile sale”. De asemenea, în timpul primei revoluții proletare, Comuna din Paris, a reprodus acte și documente ale acestei conduceri muncitorești, scriînd: „La Paris se decide soarta lumii liberate. Și deci românii trebuie să fie interesați de aceste evenimente” (16 apr. 1871).

9. Demn de reținut este faptul că în paginile „Telegrafului român” au fost publicate și „Cugetările” lui Alecu Russo împotriva latinismului, ceea ce denotă, pe de o parte, renunțarea parțial de către presa ardeleană la acest curent filologic, care începea să fie depășit, dar și caracterul unitar al culturii, reprezentat prin presă, pe de altă parte.

10. În programul publicat în primul număr al trisăptămînalului „Albina” se arăta că gazeta trebuie să fie „organ național neependinte și liberate, pentru toate *interesele întregului popor român*, adică o foaie națională generală”.

11. Și „Federațiunea” ca și „Familia” și „Albina” au inserat date despre Internaționala I și întemeietorul ei. Astfel „Familia” a publicat o scurtă biografie a lui Karl Marx, iar „Federațiunea” a scris despre activitatea și scopurile Internaționalei. „Internaționala — scria «Federațiunea» — cu toate persecuțiile și calomniile ce i se fac, are multă dreptate și rațiune de a exista în Occident”.

Sub semnătura lui Vincențiu Babeș, editorul gazetei „Albina”, se scria despre Comuna din Paris că ea „amintește emanciparea muncii, ridicarea ei de factor egal îndreptățit în societate și în stat”; chiar dacă va fi învinsă, se scria în alte articole, ea „rămîne în sarcina viitorului” și justifică „dreptul poporului de a face revoluție pentru dărîmarea nedreptății”. Toate acestea dovedesc racordarea mișcării revoluționare și democratice, de la noi din țară, cu mișcarea muncitorească și socialistă europeană. Dealtfel, atît caracterul unitar al culturii cît și racordarea mișcării culturale revoluționare la mișcarea muncitorească și socialistă europeană nu trebuie să fie explicate de către profesor ci deduse de elevi, după ce s-au dat unele date despre organele de presă și poziția lor, realizîndu-se astfel „*descoperirea*”, în cadrul problematizării.

Fiind vorba de Comuna din Paris profesorul poate face și *corelarea istoriei cu literatura*, întrebînd elevii în ce poezie a lui Mihai Eminescu s-a reflectat această revoluție proletară.

12. Pentru sublinierea ajutorului dat de poporul român mișcării de reînnoire națională bulgară se va citi fragmentul din însemnările lui Zaharia Stoitinov, reproduse în „Magazin istoric” anul XII (1978), nr. 11, p. 45—46.

13. Înființarea societății culturale „Astra” se dezbate cu elevii, deoarece cunosc problema de la lecția anterioară. De asemenea, elevii cunosc și ecoul înființării acesteia în Bucovina (1863) și Dobrogea (1870), precum și legăturile cu vechea Țară. Se poate completa de profesor că mulți oameni de cultură, din vechea Țară, au participat la adunările anuale ale asociației, iar Al. Odobescu a fost ales membru onorific.

14. Când se va anunța înființarea „Societății literare”, se va completa, de către profesor (după manual) că, în 1867, ca o replică dată dualismului austro-ungar, încheiat în acest an, ea se transformă în „Societatea academică română”, alegînd ca membri fondatori și intelectuali din teritoriile naționale aflate sub dominație străină, punînd bazele culturii naționale unitare.

15. Se include și „Societatea română de geografie” pentru că ea a adus o serioasă contribuție la cunoașterea României peste hotare și a inițiat publicarea unei valoroase lucrări, utilă și astăzi „Marele dicționar geografic al României” (5 volume).

16. În dezbateră problematicii privind progresele științifice românești se va atrage atenția că cercetătorii și oamenii de știință români n-au întreprins cercetări unilaterale, ci au îmbrățișat o gamă largă de studii în *optică interdisciplinară*. E. Bacaloglu, de pildă, a elaborat lucrări în domeniul matematicii, fizicii și chimiei, profesorii maghiari M. Lajos și Alt. Antal au adus contribuții în domeniul fizicii și matematicii.

17. „Teoria homologiei în chimia teoretică” a lui E. Bacaloglu anticipează cunoscutele lucrări ale lui Mendeleev privind sistemul periodic al elementelor.

18. De menționat că dezvoltarea științei botanicii a dus la înființarea, în 1856, a primelor grădini botanice din Principate.

19. Întreg subcapitolul privind literatura se poate dezbate cu ajutorul elevilor, deoarece majoritatea scriitorilor din epocă sînt foști luptători pașoptiști sau pentru Unire. La cei care nu sînt cunoscuți din lecțiile anterioare ca participanți la aceste două momente importante, este suficient să le completeze profesorul numele, pentru ca elevii să prezinte opera și mesajul care se degajă din ea, realizîndu-se astfel *corelarea interdisciplinară* cu literatura.

20. De completat la V. Alecsandri că, în 1855, au apărut la Paris, în traducere franceză, poeziile populare culese de el, jucînd un principal rol propagandistic în preajma Congresului de la Paris (1856).

21. Matei Millo, promotorul mișcării teatrale în România, a dat reprezentării la Cluj. Turnee artistice în Transilvania au efectuat și M. Pascaly

și Fany Tardini la Cluj, Sibiu, Timișoara, Arad, Lugoj. După cum se știe, cu trupa lui Fany Tardini a călătorit, ca sufleur, în Transilvania și Mihai Eminescu când a cunoscut Blajul, pe care l-a salutat ca pe o „Romă mică”.

22. Serbarea de la Putna o cunosc elevii din lecțiile anterioare, dar se poate adăuga că atunci s-au afirmat, ca organizatori și patrioți, M. Eminescu, I. Slavici, Al. D. Xenopol, acesta din urmă prezentînd și conferința despre Ștefan cel Mare ca voievod al tuturor românilor. De asemenea, a început cariera de muzicolog a lui Ciprian Porumbescu care, după cum s-a spus, la serbarea de la Putna, a cîntat „Daciei întregi”.

23. În finalul ultimei ore de dezbatere se fixează cîteva idei concludive, *cu elevii*, din care să reiasă cum s-au realizat principalele aspecte ale scopului urmărit. În primul rînd, să se verifice dacă s-a înțeles caracterul *unitar și militant* al culturii, iar în al doilea rînd, dacă s-a reținut problema integrării spiritualității românești în contextul culturii europene. Elevii trebuie să tragă concluziile respective, bineînțeles dirijați de profesor, pentru a se realiza, și în acest caz, „descoperirea” în procesul asimilării și fixării cunoștințelor. Dealtfel și partea introductivă a primei lecții se poate dezbate cu elevii, pentru că problemele principale au fost studiate la tema privind revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor. Se recomandă a se ține seama de aceste cerințe pedagogice și metodice pentru că lecțiile de cultură sînt cele mai potrivite pentru a se realiza dezbaterea cu elevii.

BIBLIOGRAFIE

Istoria României, IV, Edit. Academiei R.S.R., București, 1964, p. 685—770; *Istoria României în date*, Ed. enciclopedică română, București, 1971; D. Berindei, *Epoca unirii*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1979, p. 204—221; *Istoria în manualele școlare — imperative științifice și pedagogice*, în „Rev. de ist.”, t. 32, nr. 6(1979) p. 1138—1140.

FLOREA STÂNCULESCU